

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

№ 1 (298) лютий 2016

Частина I

Засновано в лютому 1997 року (27)
Свідоцтво про реєстрацію:
серія КВ № 14441-3412ПР,
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку
наукових фахових видань України
(педагогічні науки)
Наказ Міністерства освіти і науки України № 793 від 04.07.2014 р.

Журнал включено до переліку видань реферативної бази даних
«Україніка наукова» (угода про інформаційну співпрацю
№ 30-05 від 30.03.2005 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 7 від 29 лютого 2016 року)

Виходить двічі на місяць

Сєромаха Н. Є. Формування компетенцій спеціального психолога щодо корекції поведінки розумово відсталих молодших школярів в ситуаціях фрустрації

В статті розкривається зміст роботи і основні компетенції спеціального психолога щодо корекції поведінки розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку в ситуаціях фрустрації.

Ключові слова: поведінка, розумово відсталі діти, ситуація фрустрації, компетенції.

Серомаха Н. Е. Формирование компетенций специального психолога по коррекции поведения умственно отсталых младших школьников в ситуациях фрустрации

В статье раскрывается содержание работы и основные компетенции в работе специального психолога по коррекции поведения умственно отсталых детей в ситуациях фрустрации.

Ключевые слова: поведение, ситуация фрустрации, компетенции, умственно отсталые дети.

Sieromakha N. Formation of special competence of the psychologist on correction of behavior of mentally retarded younger schoolboys in situations of frustration

The article reveals the contents of the core competencies and special psychologist on Behavioural retarded children of primary school age in situations of frustration.

Key words: behavior of mentally retarded children, the situation of frustration.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2016 р.

Прийнято до друку 29.02.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 378.147:004.031.42:81'1:37.026

Н. В. Солодюк

**ПОНЯТТЯ «ІНТЕРАКТИВНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ»
ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНА КАТЕГОРІЯ**

Сучасна освітня парадигма вимагає перегляду організації навчально-виховного процесу на уроках української мови, головною метою якого є розвиток особистості учня. Набуває особливої актуальності стимулювання рецептивної й продуктивної мовленнєвої діяльності учнів, спонукання їх до виконання комунікативних завдань,

що є важливою умовою та необхідним компонентом процесу праці, пізнання й орієнтації людини у світі.

Провідне місце в процесі вивчення української мови посідають методи навчання, що зумовлює особливу увагу педагогів і лінгводидактів до цієї лінгводидактичної категорії. «Зміст шкільних занять з мови, їх ефективність значною мірою забезпечується оптимальним застосуванням навчальних методів», – справедливо пише О. Біляєв [3, с. 74].

Поняття методу зараховують до основних категорій у дидактиці й лінгводидактиці, тому воно постійно знаходиться в полі зору дослідників. Багатоаспектність цього поняття спричинила появу багатьох напрямів дослідження, різних тлумачень і класифікацій. Дослідженням методів у загальнодидактичному аспекті займалися А. Алексюк, В. Бондар, Ю. Бабанський, Є. Голант, М. Скаткін, І. Лернер, М. Махмутов, В. Паламарчук, В. Онищук та ін. Даючи визначення методу, учені-дидакти акцентують увагу на різних властивостях цього поняття. Так, ще на початку ХХ століття Г. Ващенко писав, що поняття методів навчання не має загальноприйнятого визначення. Дослідник запропонував власне тлумачення: «Методи навчання – це засіб або система засобів, свідомо вживаних для досягнення тих спеціальних завдань, що має в собі навчальний процес» [4, с. 17]. Однак, за такого розуміння, «засіб» – це весь навчальний процес..., а також кожна його складова: зміст, мета, процес, форми організації. Педагог усвідомлює певну недоречність визначення і корегує себе, стверджуючи, що за такого визначення довелось б відмовитися від цілої низки дидактичних понять, як-от система, програма, план тощо. З метою уникнення цього Г. Ващенко далі пропонує визначати метод переважно як техніку навчального процесу, тим часом систему та програму як такі, що стосуються насамперед його змісту [4].

Дослідник І. Харламов поряд з організацією навчальної діяльності учнів виокремлює в методах роботу вчителя, спрямовану на навчання. Педагог пропонує таке визначення: «Під методами навчання слід розуміти способи навчальної роботи вчителя й організації навчально-пізнавальної діяльності учнів з вирішення різних дидактичних завдань, спрямованих на оволодіння матеріалу, що вивчається» [10, с. 194 – 195]. Як бачимо, автор ставить на перше місце діяльність учителя, наголошуючи на тому, що метод навчання органічно містить навчальну роботу вчителя (розповідь, пояснення нового матеріалу) й організацію активної навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Ю. Бабанський відзначає, що способи навчальної діяльності вчителя (викладання) і способи навчальної діяльності учнів (учіння) тісно пов'язані між собою. Метод у процесі навчання виступає засобом взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів для досягнення певних педагогічних цілей. Виділяючи цей взаємозв'язок, Ю. Бабанський пропонує таке визначення: «Методом навчання називають спосіб

упорядкованої взаємопов'язаної діяльності викладача й учнів, спрямованої на розв'язання цілей освіти» [1, с. 385].

Широко ввійшло в науковий обіг визначення, у якому не просто виділяється взаємозв'язок діяльності вчителя й учнів, а підкреслюється рівнозначність і рівноправність обох сторін в організованій діяльності. М. Савін доводить, що «методи навчання – це способи спільної діяльності вчителя й учнів, спрямовані на розв'язання завдань навчання» [9, с. 124]. С. Смирнов уважає, що таке визначення не розкриває повною мірою сутності поняття «метод навчання». На думку дослідника, воно, по-перше, не охоплює значної групи методів, засобами яких відбувається процес навчання. По-друге, спільна діяльність – це діяльність, у якій обидві сторони йдуть до спільної мети, а в учня й учителя ці цілі різні. Якщо учень намагається виконати завдання вчителя й отримати високий бал, то вчитель має іншу мету – передати йому знання й навчити виконувати завдання певного типу. Під час деяких видів самостійної роботи спільна діяльність відсутня, а під час контрольної роботи вона повністю заборонена [6]. Створення нових комп'ютерних технологій, як зазначає С. Смирнов, дозволяє будувати навчальний процес без участі вчителя й організації спільної діяльності учня з учителем [6]. Уважаємо, що з огляду на концептуальні засади сучасної лінгводидактики не варто розмежовувати в часі діяльність і бездіяльність суб'єктів навчання, які повинні постійно взаємодіяти.

На думку деяких педагогів, і діяльність учителя з організації й забезпечення навчальної діяльності учнів, і сама спільна діяльність учителя й учнів є лише засобом у навчанні. Головна ж мета вчителя полягає в тому, щоб залучити учня до навчального процесу й допомогти йому організувати навчальну діяльність. Саме тому Т. Ільїна розглядає метод навчання як «спосіб організації пізнавальної діяльності учнів» [5, с. 170].

У вітчизняній лінгводидактиці найбільш обґрунтованою й широко вживаною є класифікація методів навчання за способом взаємодії вчителя й учнів на уроці, до якої належать зв'язний виклад матеріалу вчителем (розповідь), бесіда, спостереження над мовою, робота з підручником, метод вправ (роботи О. Біляєва, Л. Рожило, В. Мельничайка, М. Пентиліук та ін).

Сучасні дослідники методів навчання М. Пентиліук, Т. Окуневич, зважаючи на багатоваріантність проведення уроків української мови, значний обсяг інформації, що засвоюється на них, великий когнітивно-розвивальний потенціал, виокремлюють методи вчителя й методи учнів. Крім того, під час визначення методу ними до уваги береться такий критерій, як контроль і самоконтроль [7].

Як бачимо, у педагогів та лінгводидактів немає єдиного погляду щодо класифікації методів навчання. Це свідчить про складність поняття, наявність різних підходів серед дослідників до проблеми визначення й використання методів навчання. У своєму дослідженні ми керуємося положенням, що методи навчання мови – це об'єднана в одне ціле

діяльність учителя й учнів, спрямована на досягнення власне предметних цілей мовної освіти. На вибір методу впливає насамперед своєрідність предмета, який опановується учнями. Так, уроки мови відрізняються від інших уроків тим, що, знання, засвоєні на них, стають не самоціллю, а засобом засвоєння інформації з інших дисциплін, засобом пізнання, спілкування, соціалізації, самореалізації, тому методи, що використовуються вчителями-словесниками, обов'язково передбачають залучення учнів до спілкування. Це стимулює до організації спільної діяльності педагога й учнів.

Мета публікації полягає у визначенні чинників, що зумовлюють лінгводидактичний аспект упровадження інтерактивних методів навчання.

Для досягнення поставленої мети потрібно розв'язати такі науково-методичні **завдання**: 1) проаналізувати фахову літературу з проблеми; 2) висвітлити закономірності, принципи навчання мови, що зумовлюють добір інтерактивних методів.

Останнє десятиліття характеризується змінами змісту навчання, а відтак і трансформацією форм та методів. Саме тому активізувалося термінологічне висловлювання «інтерактивні методи».

Поняття інтерактивність нині широко опановується педагогікою, методиками, до того ж не лише в галузі комп'ютерного навчання, а й у процесі організації навчання. Узагальнюючи наукові студії з цієї проблеми, стверджуємо, що інтерактивні методи навчання на уроках української мови – це способи міжособистісної взаємодії в режимі вчитель – учень, учень – учитель, учень – учень, що забезпечують реалізацію мети й завдань уроку.

Інтерактивні методи навчання досліджують педагоги Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Горошкіна, О. Караман, Л. Кратасюк, Т. Окуневич, М. Пентилюк, Л. Пироженко, О. Пометун, О. Садовнікова, Т. Симоненко та ін.

Г. Ващенко диференціював методи навчання на активні й пасивні. Учений доводив: «При пасивних методах учень є тільки об'єкт педагогічного впливу вчителя, при активних – учень є і суб'єкт педагогічного процесу, себто він не тільки сприймає те, що подає йому учитель, але й сам організовує свою роботу» [4, с. 187 – 188]. Визнаючи характерні особливості активних методів навчання, Г. Ващенко наголошує, що вони розраховані здебільшого на розвиток в учнів ініціативи й самостійної думки. «В основному учні працюють самостійно, тільки в окремих випадках звертаються до вчителя» [4, с. 17 – 25].

Інтерактивними можна назвати ті методи, які стимулюють учнів до міжособистісної взаємодії, забезпечують їхню активну участь у навчальному процесі, занурення школярів у спілкування. Отже, провідною якістю інтерактивних методів навчання є їхня здатність забезпечувати активність учнів, що позитивно впливає на процес засвоєння навчального матеріалу. Така позиція характеризує наукові

пошуки сучасних дослідників інтерактивних методів навчання О. Пометун, Л. Пироженко, які вважають, що сутність інтерактивних методів навчання полягає в організації навчального процесу таким чином, щоб практично всі учні були залученими до процесу пізнання, мали змогу дискутувати з приводу того, що знають і думають [8]. Спільна діяльність учнів у процесі пізнання, засвоєння навчального матеріалу означає, що кожен робить свій індивідуальний внесок, відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності, причому в атмосфері доброзичливості й взаємної підтримки, що дозволяє не лише одержувати нові знання, а розвиває пізнавальну діяльність.

Таким чином, використання інтерактивних методів навчання сприяє розвитку комунікативних умінь і навичок учнів, їхньої пізнавальної діяльності, установленню емоційних контактів між учасниками навчально-виховного процесу.

Важливими для організації навчального процесу вважаємо інтерактивні методи навчання, визначені А. Балаєвим [2]. Учений приділяє значну увагу інтерактивним імітаційним методам (розігрування ролей, ігрове проектування, навчальні (ділові) ігри, оскільки вони сприяють, з одного боку, поглибленню та вдосконаленню знань, а з іншого – імітації індивідуальної й колективної мовленнєвої діяльності. Дослідник зазначає, що інтерактивні методи навчання сприяють розвитку пізнавальної й розумової діяльності школярів, зумовлюють їхній інтерес до матеріалу, що вивчається, забезпечують високий ступінь спонукальної активності [2].

Інтерактивна діяльність на уроках української мови припускає організацію й розвиток діалогового, полілогового спілкування, що веде до взаєморозуміння, взаємодії, до спільного вирішення проблем. Під час діалогового навчання учні вчать критично мислити, вирішувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, зважувати альтернативні думки, ухвалювати продумані рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватися з іншими людьми. Для цього на уроках організується індивідуальна, групова робота, застосовуються дослідницькі проекти, рольові ігри, відбувається робота зі словниками та іншими джерелами інформації, використовуються творчі роботи.

Своєрідною рисою інтерактивних методів навчання є використання власного досвіду учнями під час розв'язання проблемних питань. Школярам надається максимальна свобода розумової діяльності в побудові логічних ланцюгів. Це зумовлено потребою самостійно розв'язувати складні проблеми, звільняючи учня від традиційної ролі спостерігача в навчальному процесі. В інтерактивному навчанні учні навчають один одного, отже, можна говорити про навчання діалогового характеру.

На основі узагальнення лінгводидактичних студій виділяємо основні ознаки інтерактивних методів навчання української мови: інтерактивні методи – один із провідних засобів навчання української мови на сучасному етапі; інтерактивні методи мають значні можливості для формування

мовної, мовленнєвої, соціокультурної, комунікативної компетенцій учнів; ці методи стимулюють самостійність і креативність учнів в опануванні, узагальненні й систематизації теоретичних знань учнів.

Отже, вибір методу залежить від багатьох чинників. Обираючи метод навчання, вчитель-словесник повинен чітко з'ясувати його основну мету, конкретні завдання, які розв'язуватимуться на уроці, визначити його лінгводидактичний потенціал для досягнення. Критерієм ефективності методу є його результативність.

Список використаної літератури

- 1. Бабанский Ю. К.** Педагогика / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1988. – 478 с.
- 2. Балаев А. А.** Активные методы обучения / А. А. Балаев. – М. : Профиздат, 1986. – 147 с.
- 3. Беляев О. М.** Сучасний урок української мови / О. М. Беляев. – К. : Рад. шк., 1981. – 176 с.
- 4. Ващенко Г.** Загальні методи навчання : підруч. для педагогів / Г. Ващенко. – Вид. перше. – К. : Укр. Вид. спілка, 1997. – 441 с.
- 5. Ильина Т. А.** Педагогика. Курс лекций / Т. А. Ильина. – М., 1984. – 270 с.
- 6. Педагогика.** Педагогические теории, системы, технологии / под ред. С. Смирнова. – М. : Академия, 2001. – 246 с.
- 7. Пентилюк М. І.** Сучасний урок української мови / М. І. Пентилюк, Т. Г. Окунович. – Х. : Вид. група «Основа», 2007. – 176 с.
- 8. Пометун О.** Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. – К. : Вид-во А.С.К., 2004. – 192 с.
- 9. Савин Н. В.** Педагогика / Н. В. Савин. – М. : Просвещение, 1978. – 351 с.
- 10. Харламов И. Ф.** Педагогика / И. Ф. Харламов. – М. : Высш. шк., 1990. – 575 с.

Солодюк Н. В. Поняття «інтерактивний метод навчання» як лінгводидактична категорія

У статті розглядаються закономірності, принципи навчання української мови. Обґрунтовано поняття методу як дидактичної категорії, описано наявні класифікації методів. У ній з'ясовано чинники, що зумовлюють лінгводидактичний аспект упровадження інтерактивних методів навчання, а також уточнено ключові поняття «інтерактивні методи навчання української мови», «види інтерактивних методів навчання української мови».

На основі узагальнення лінгводидактичних студій виділено основні ознаки інтерактивних методів навчання української мови: інтерактивні методи – один із провідних засобів навчання української мови на сучасному етапі; інтерактивні методи мають значні можливості для формування мовної, мовленнєвої, соціокультурної, комунікативної компетенцій учнів; ці методи стимулюють самостійність і креативність учнів в опануванні, узагальненні й систематизації теоретичних знань учнів.

Ключові слова: принципи, закономірності, метод навчання, інтерактивні методи навчання, інтерактивна діяльність.

Солодюк Н. В. Понятие «интерактивный метод обучения» как лингводидактическая категория

В статье рассматриваются закономерности, принципы обучения украинского языка. Обосновано понятие метода как дидактической категории, описаны имеющиеся классификации методов. В ней выяснены факторы, которые определяют лингводидактический аспект введения интерактивных методов обучения, а также уточнены ключевые понятия «интерактивные методы обучения украинского языка», «виды интерактивных методов обучения украинского языка».

На основе обобщения лингводидактических студий выделены основные признаки интерактивных методов обучения украинского языка: интерактивные методы – один из фундаментальных средств обучения украинского языка на современном этапе; интерактивные методы имеют значительные возможности для формирования языковой, речевой, социокультурной, коммуникативной компетенций учащихся; эти методы стимулируют самостоятельность и креативность учащихся в овладении, обобщении и систематизации теоретических знаний учащихся.

Ключевые слова: принципы, закономерности, метод обучения, интерактивные методы обучения, интерактивная деятельность.

Solodyuk N. V. The concept of „interactive learning method” as a category linguistic-didactic

The article deals with the laws, principles of teaching Ukrainian. Grounded concept method as didactic categories described existing classification methods. It found factors that contribute linguistic-didactic aspect of implementing interactive teaching methods, and clarified the key concepts of „interactive methods of teaching Ukrainian language”, „species of interactive methods of teaching Ukrainian”.

Interactive activities on the Ukrainian lessons involves the organization and development of the dialogue, polilohovoho communication that leads to mutual understanding, cooperation, joint solution to the problem. During the dialogue education students learn to think critically, solve complex problems by analyzing the circumstances and relevant information, weigh alternative views, make thoughtful decisions, participate in discussions, communicate with other people. To this end, the lessons organized individual, group work, applied research projects, role playing, going work with dictionaries and other information sources used creative work.

On the basis of summarizing linguistic-didactic studies highlighted the main features of interactive methods of teaching Ukrainian: interactive methods – one of the major means of teaching Ukrainian at present; Interactive methods have significant opportunities to form language, speech, socio-cultural, communicative competence of students; these methods encourage independence and creativity of students in learning, generalization and systematization of theoretical knowledge of students.

Key words: principles, laws, method of teaching, interactive methods of studies, interactive activities.

Стаття надійшла до редакції 02.01.2016 р.

Прийнято до друку 29.02.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Горошкіна О. М.

УДК 37.013.42:37.018.4:37.041

Н. Є. Тимошенко

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В умовах соціально-економічної кризи, яку переживає наша країна, цілком очевидним є факт невизначеності більшості підлітків, юнаків та молодих людей у майбутньому професійному житті: дехто лише починає обирати професію, а інші продовжують визначатись як суб'єкти професійного навчання чи трудової діяльності, щоразу приймаючи нові рішення у реалізації потенційних можливостей в стрімко змінюваних соціальних умовах.

Питання професійного самовизначення в системі життєдіяльності особистості не є новою у наукових дослідженнях. Інтерес широкого кола науковців та дослідників до цієї теми пов'язаний із її об'єктивною значимістю як для конкретної людини, так і для суспільства в цілому, зокрема: соціально-педагогічні передумови професійного самовизначення молоді розглядали такі науковці, як: В. Романчик, В. Савченко, М. Тітма, З. Шубкін; психолого-педагогічні основи підготовки молоді до вибору фаху аналізували О. Голомшток, М. Захаров, Є. Климов, Г. Костюк, В. Кравецький, В. Моляко, Є. Павлютенков, І. Уличний, С. Чистякова; професійну орієнтацію школярів на певні види професійної діяльності досліджували С. Загребельний, Л. Куліненко, А. Ходорчук; досвід зарубіжних країн з професійної орієнтації вивчали С. Дармодехін, М. Павлова, Л. Сундукова, Т. Терещук.

Метою статті є аналіз поняття «професійне самовизначення особистості», розкриття та висвітлення етапів професійного самовизначення та виокремлення основних показників сформованого професійного старшокласників.

Протягом останніх років в нашій державі відбуваються зміни в соціальній, економічній, культурній, освітній і політичній сферах, які зумовлюють необхідність удосконалення існуючих традиційних форм та методів підготовки молоді до самостійного і свідомого вибору майбутньої професії. Більшість молодих людей, обираючи майбутню